

ROVNOST A KVALITA VE VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělávací systémy, které si vedou nejlépe, jsou ty, které dokážou propojit rovnost ve vzdělávání s kvalitou. Takové systémy pak představují pro všechny děti možnost získat kvalitní vzdělání. Tato zpráva předkládá strategická doporučení pro oblast vzdělávacích systémů, která pomohou všem dětem během školní docházky uspět co nejlépe. Zpráva se zabývá tím, do jaké míry politiky na úrovni systému a na úrovni školy dokážou prosazovat rovnost a kvalitu. Zpráva rovněž přichází s důkazy toho, že podpora znevýhodněných žáků a škol a vytvoření nových příležitostí pro ně mohou být přínosem pro vzdělávací systémy a společností jako takové.

Neúspěch ve škole poškozuje dítě na celý život. Student, který opouští školu, aniž by dokončil středoškolské vzdělání, případně aniž by dosáhl odpovídajících dovedností, má v životě méně šancí. Tato skutečnost se odráží v nižším nástupním platu i v nižších výdělích po celý život, mnohem výrazněji pak i v menší schopnosti přizpůsobit se rychle se měnícím znalostním ekonomikám a ve větším riziku nezaměstnanosti. Student bez úplného středního vzdělání se jen s menší pravděpodobností rozhodne pro další vzdělávání a má menší schopnost se plně zapojit do občanských a demokratických aspektů moderních společností.

Neúspěch ve vzdělávání rovněž představuje značné náklady pro společnost. Lidé s horším vzděláním limitují schopnost ekonomiky dále produktovat, růst a inovovat. Neúspěch ve škole poškozuje sociální soudržnost a mobilitu a představuje dodatečné náklady pro veřejné rozpočty, které se musejí vyrovnávat s jeho dopady – mezi jinými lze jmenovat vyšší náklady na veřejné zdravotnictví a sociální podporu, ale i vyšší kriminalitu. Z těchto důvodů by ve všech vzdělávacích programech zemí OECD mělo mít vysokou prioritu zlepšení rovnosti ve vzdělávání a snížení neúspěchu.

Zjištění ukazují, že rovné příležitosti mohou být ruku v ruce s kvalitou a že snížení neúspěchu žáků ve školách posiluje schopnost jedinců i společností reagovat na recesi a přispívá k hospodářskému růstu a sociální prosperitě. To znamená, že investice do vysoce kvalitního vzdělávání a rovné příležitosti pro všechny od prvních let předškolní docházky přinejméním po ukončení úplného středního vzdělávání jsou tou nejrentabilnější vzdělávací politikou. Žáci, kteří jsou zkušenostmi ze školy obohaceni, s větší pravděpodobností zůstanou v procesu vzdělávání a následně se úspěšně zapojí na trhu práce. Ti, kteří se se vzděláváním potýkají od počátečních fází, ale dostane se jim přiměřené a včasné podpory a vedení, pravděpodobně také školu dokončí, a to navzdory potížím v rodině či sociálním znevýhodnění.

Současná hospodářská recese přinášející vyšší nezaměstnanost a poptávku po vyšší úrovni dovedností je nutnou podmínkou splnění tohoto úkolu. I když většina ministerstev školství zdůrazňuje jako svou prioritu nutnost snižovat neúspěchy žáků ve školách, politiky a praxe zemí OECD nejsou příliš konzistentní s ohledem na znevýhodněné žáky a školy s nižší úrovní vzdělávání. Hlavním úkolem tedy zůstává zjistit, jaké politiky a praktické postupy fungují nejlépe a jak je realizovat.

Proč žáci předčasně ukončují školní docházku

1. Výkon v procesu vzdělávání je nejvyšším ukazatelem pro předčasné ukončení školní docházky, protože špatné známky jsou signálem horší přípravy na postup celým systémem (Lyche, 2010). Nicméně výsledky vzdělávání jsou tou viditelnější částí ledovce, protože důvody pro horší výkon a pro případné předčasné opuštění školy jsou propojeny s jinými faktory, jejichž identifikace je složitější.

2. Chování žáka má rovněž vliv na úspěch ve škole. Žáci, kteří se zapojují do akademických i společenských záležitostí a vidí ve vzdělání přínos, mají tendenci ve škole zůstat. Nicméně 25 % patnáctiletých žáků ze zemí OECD nepřikládá úspěchu ve škole velký význam (OECD, 2011a). Poznatky naznačují, že žáci obracejí pozornost jinam, jakmile převládají negativní pocity. Další typy chování, jako je zneužívání drog nebo alkoholu nebo kriminalita mladistvých, se rovněž vážou k nižší výkonnosti ve škole (Boekaerts in Dumont, Istance a Benavides, 2010; Pfeiffer a Cornelissen, 2010).

3. Rodinné prostředí a zázemí žáka představuje významný vliv na výkon žáků. U žáků pocházejících z rodin s nižším vzděláním, s negativními postoji vůči školní docházce, neschopností podporovat děti nebo z neúplných nemajetných rodin je pravděpodobnost, že předčasně ukončí školní docházku, vyšší. Poznatky ukazují, že rodinná prostředí se během posledních desetiletí zhoršila (Heckman, 2011). Počet dětí, které žijí v domácnostech, jejichž příjmy jsou nižší než 50 % průměru země, se ve většině zemí zvyšoval do poloviny prvního desetiletí nového tisíciletí (OECD, 2008). Zejména to platí o Rakousku, Německu, Lucembursku a Turecku. Dnes je větší podíl dětí, které se rodí do znevýhodněného rodinného prostředí, přičemž celá řada z nich pochází z menšin a imigrantského prostředí (Heckman, 2011).

4. Struktury škol, zdroje a postupy mají rovněž značný vliv. Způsob, jímž probíhá výuka, mimoškolní aktivity, disciplína, vztahy mezi vrstevníky, vztahy mezi žáky a učiteli a některé pedagogické postupy mají silný vliv na studium, motivaci a pocit souměřitelnosti žáků.

5. Některé politiky na úrovni vzdělávacího systému, např. předčasný výběr vzdělávacího směru, opakování ročníků nebo specifické problémy, jako je např. nedostatek vhodných míst v učňovském školství nebo násilí ve školách, mohou přispět ke zvýšené frekvenci předčasných odchodů žáků ze škol (Bridgeland, Dilullo a Morison, 2006; Markusson, 2010).

6. Podmínky na trhu práce mají rovněž vliv na míru předčasného ukončení školní docházky. Například některé regionální nebo sezonní trhy práce (např. turismus, stavebnictví) mohou přitahovat mladé lidi, přičemž jim nabízejí jen podřadné práce s malými výhlídkami na postup. Dostupnost takových zaměstnání a vyhlídka na brzký výdělek, který představuje možnost zlepšit ekonomickou situaci rodiny nebo umožňuje mladému člověku stát se nezávislejším, motivuje mnohé mladé lidi k předčasným odchodům ze škol (European Commission, 2011). Avšak vzdělávací systémy mohou být navrženy způsobem, který tyto mladé lidi motivuje k tomu, aby zůstali ve škole nebo se do školy vrátili někdy později.

Jak je možné pomoci znevýhodněným školám a jejich žákům ke zlepšení

(Pozn. red. Studie došla k této závěrům:)

Školy s většími podíly znevýhodněných žáků čelí většímu riziku problémů, které mohou vyústit v nízkou výkonnost a ta pak ovlivní systémy vzdělávání jako celky. Znevýhodněné školy s nižší výkonností často postrádají vnitřní kapacitu nebo podporu, kterou potřebují ke svému zlepšení, protože vedoucí pracovníci škol, učitelé, prostředí, v němž školy působí, třídy i blízká sousedství často nenabízejí kvalitní možnosti vzdělávání pro většinu znevýhodněných žáků. Ukazuje se, že pět doporučení obsažených ve školských politikách je

efektivních při zlepšování znevýhodněných škol s nižší kvalitou výuky.

1. Posílit a podpořit vedení a řízení škol

Řízení školy je východiskem k transformaci znevýhodněných škol s nízkou výkonností, avšak často platí, že vedoucí pracovníci škol nejsou dobře vybráni, připraveni a podporováni při výkonu svých funkcí na těchto školách. Aby bylo možné posílit jejich schopnosti, programy na přípravu řízení škol by měly poskytovat obecné odborné znalosti i specializované znalosti zaměřené na zvládání problémů, které se v těchto školách objevují. Je možné rozvíjet koučing, mentoring a síť, které by dále podpořily vedoucí pracovníky v dosahování trvalých změn. Pokud školy chtějí přitáhnout a udržet si kompetentní vedoucí pracovníky, politiky musí poskytovat dobré pracovní podmínky, systémovou podporu a pobídky. Kdykoliv je to nutné, měla by být zvážena podpora restrukturalizace škol. Rozdělení znevýhodněných škol s nízkou výkonností, spojování menších škol a uzavírání těch, které nesplňují standardy, i to může být v určitém kontextu řešení.

2. Stimulovat atmosféru a prostředí školy, které budou podporovat vzdělávání

Znevýhodněné školy s nižší výkonností čelí riziku složitých prostředí pro vzdělávání. Politiky, které jsou specifické pro tento typ škol, se musí více než politiky v jiných školách zaměřit na tyto oblasti: stanovit priority rozvoje pozitivních vztahů mezi učiteli a žáky a mezi učiteli navzájem i mezi žáky navzájem, podporovat využívání datových informačních systémů pro diagnostiku prováděnou ve školách, aby bylo možné identifikovat žáky, kteří se s učebním potýkají, a faktory, které vedou k narušování výuky, poskytovat přiměřené poradenství a mentoring zaměřený na podporu žáků a jejich hladký přechod do dalšího stupně vzdělávání. Tyto školy mohou navíc těžit i z alternativní organizace vyučování, včetně delší vyučovacího týdne nebo školního roku, a přínosná může být i změna velikosti tříd. V některých případech může být vytváření menších tříd a škol politikou, která posílí interakci mezi žáky navzájem a mezi žáky a učiteli a povede k lepším strategiím vzdělávání.

3. Přitáhnout, podpořit a udržet si vysoce kvalitní učitele

I přes velký vliv učitelů na výkony žáků ve škole nemají znevýhodněné školy vždy k dispozici ty nejefektivnější pedagogy. Politiky tedy musí zvýšit kvalitu učitelů pro znevýhodněné školy a znevýhodněné žáky. Učitelům bude třeba poskytnout zcela jasné zacílení vzdělání, aby se zajistilo, že získají dovednosti a znalosti, které potřebují pro svou práci ve školách se znevýhodněnými žáky. Je rovněž třeba připravit programy mentoringu pro nové, nastupující učitele, zajistit podnětné pracovní podmínky, které by zvýšily efektivitu učitelů, a je nutné snížit fluktuaci učitelů. Bude za-

potřeby zpracovat odpovídající finanční a kariérní pobídky, pomoci kterých by se dalo přitáhnout a udržet si kvalitní učitele ve znevýhodněných školách.

4. Zajistit efektivní strategie výuky ve třídách

Znevýhodněné školy od svých žáků příliš nečekají, ale tento pohled musí být překonán. Existují důkazy, že pečlivě přizpůsobené a dobře realizované pedagogické postupy mohou být pro žáky, kteří si nevedou příliš dobře, velmi důležité. Pokud školy opravdu chtějí zlepšit výuku ve třídách s horšími žáky, pak politiky musí zajistit, aby znevýhodněné školy využívaly vyváženou výuku orientovanou na žáky, která bude zkombinována s odpovídajícími kurikuly a hodnoticími postupy. Školy a učitelé by měli použít diagnostické nástroje, jakož i formativní a sumativní hodnocení k monitorování pokroku, kterého žáci dosáhli, aby se zajistilo, že žáci látku dobře chápou a získávají požadované znalosti. Je důležité, aby školy využívaly kurikulum k podpoře kultury vysokých očekávání a úspěchu.

5. Stanovit priority spolupráce škol s rodiči a komunitami

Znevýhodnění rodiče mají tendenci zapojovat se do školní docházky svých dětí méně, a to z mnoha ekonomických a sociálních důvodů. Politiky musí zajistit, aby znevýhodněné školy měly mezi svými prioritami vztahy s rodiči a komunitami a zlepšovaly komunikační strategie, které by propojily úsilí školy se snahou rodičů. Efektivní strategie se zaměřují na rodiče, které je jinak těžké kontaktovat, a identifikují a stimulují jednotlivce ze stejných komunit, aby pracovali jako mentoři žáků. Budování vztahů s komunitami kolem škol, tj. vztahů s podnikatelskými subjekty a sociálními organizacemi, může rovněž posílit školy a jejich žáky.

(Čerpáno z OECD – 2012, *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264130852-en>)

Z hlediska systému dochází k selhání školy, pokud není vzdělávací soustava schopna poskytovat spravedlivé a inkluzivní služby, které by vedly k obohacování vzdělávání žáků. Na úrovni školy lze selhání školy definovat jako neschopnost školy poskytovat spravedlivé a inkluzivní vzdělávání a přiměřené prostředí pro vzdělávání žáků tak, aby byli schopni dosahovat výsledků odpovídajících vynaloženému úsilí a schopnostem. Z hlediska jedince lze selhání školy definovat jako neúspěch žáka získat minimální úroveň znalostí a dovedností, což může v extrémním případě vést k tomu, že žák předčasně opustí školu.

Zdroj: Field, S., Kuczera, M. a Pont, B. (2007), *No More Failures: Ten Steps to Equity in Education*, Education and Training Policy, OECD, Paříž.

...Z tematické zprávy České školní inspekce:

POSTUP TRANSFORMACE BÝVALÝCH ZVLÁŠTNÍCH ŠKOL VE ŠKOLNÍM ROCE 2011/2012

Ve školním roce 2009/2010 byla provedena inspekční činnost ve 171 bývalých zvláštních školách (dále „ZvŠ“) za účelem zjištění dopadů úpravy zakotvené školským zákonem na vzdělávání v těchto školách. Souhrnné poznatky byly zpracovány v tematické zprávě.

Inspekční zjišťování navázalo na tematické šetření a kontrolní činnost ze školního roku 2009/2010 a vycházelo z Plánu hlavních úkolů inspekční činnosti na školní rok 2011/2012.

Souhrnné poznatky z tematických šetření v uplynulém školním roce jsou zpracovány na základě následné kontroly